

LUKÁCS ISTVÁN

A magyar irodalom recepciója Szlovéniában a XX. században

Irodalmak közötti folyamatok egyik lehetséges osztályozása megkülönböztet genetikus kapcsolatokat és tipológiai összefüggéseket.¹ Magyar–délszláv irodalmi érintkezések esetében a genetikus kapcsolatok feltárására eddig jóval több figyelem jutott, mint a tipológiai összefüggések vizsgálatára. Tegyük hozzá rögtön azt is, hogy a magyar–szlovén irodalmi kapcsolatok vonatkozásában az irodalomtörténet-kutatásnak mindkét irányban vannak adósságai.² A genetikus kontaktusok számbavételén túl a tipológiai rokonságokról sem szabadna megfeledkezni. Ez utóbbi elemzéseket indokolná az a körülmény is, hogy a történelmi, politikai és kulturális érintkezések nem voltak olyan jelentősek, mint a horvátok és a szerbek esetében.³

A magyar irodalom szlovéniai recepciójának fenti általános jegyein kívül szólunk kell még az *irodalmi közvetítőkről*, a *szlovén hungaricákról*, és ezzel összefüggésben a *magyar slovenicákról*,⁴ valamint a különféle *közvetítő csatornákról*.

Irodalmak közötti folyamatok vizsgálatakor gyakorta megfélekedzünk, hogy e szellemi mozgásokat emberek irányítják, a jó irodalmi kapcsolatok mögött *irodalmárok személyes kontaktusait* kell látnunk. A szlovén–magyar érintkezések híven tükrözik ezt. Az ismert szlovén irodalomtörténész, Ivan Prijatelj (1875–1937) Asbóth Oszkár (1852–1920) felkérésére 1903-ban rövid áttekintést adott a szlovén irodalomról az *Egyetemes Irodalomtörténet* számára.⁵ Levelezésüket ebben a tárgyban Angyal Andre közölte a *Studia Slavicában* (1967). Vilko Novak szlovén néprajztudós és szlavista és Pável Ágoston (1886–1946) barátságának köszönhetően a 30-as években sok publikáció jelenik meg Szlovéniában a magyar irodalomról és Magyarországon a szlovén literatúráról. A 60-as évektől kezdődően Štefan Barbarič (1920–1988) irodalomtörténész közöl alapos tájékozottságról tanúskodó ismertetéseket a magyar irodalomról. Barátságot köt Tamási Áronnal, és Illyés Gyula is személyes ismerősévé válik.

A szlovén sajtóban a XX. században folyamatosan találkozunk magyar irodalommal foglalkozó írásokkal. A *szlovén hungaricákra* vonatkozó első átfogó dolgozatot Vilko Novak írta meg a harmincas évek végén.⁶ Novak írása bibliográfiai pontossággal gyűjti egybe az addigi hungaricákat. A szerző külön is kiemeli a muratáji szlovén nyelvű tájirodalom közvetítő szerepének jelentőségét. Felsorolja azokat a magyar szerzőket, akiket ottani fordítók népszerűsítettek az ún. prekmurjei (murántúli) nyelvjáráson, pontosabban regionális irodalmi nyelven. Novak dolgozatában számba veszi a magyar irodalom ljubljana-i fogadtatását is. Megemlíti, hogy Petőfi *A hóhér kötele* című regényének két fordítása is megjelent Szlovéniában: 1911-ben és 1934-ben. Végezetül felsorolja a harmincas években írott saját, magyar vonatkozású cikkeit is.⁷ Ezekből az írásokból a szlovén olvasó betekintést kap a kortárs magyar irodalmi életbe. (Pável Ágoston szlovén és horvát vonatkozású írásait ugyanebben az időben publikálja Magyarországon.) Századunk 30-as éveiben Magyarországon is érzékelhető nyitás, tapogatózó érdeklődés a szomszédok irányába. Nem vitatható, hogy ennek oka a belülről fakadó őszinte érdeklődés, a szomszédaink szellemi értékei iránti kíváncsiság is. A novaki–páveli irodalomközvetítői örökség igazi letéteményese és folytatója Szlovéniában

Štefan Barbarič lett. Petőfi szlovénra fordított verseiről a költő halálának 100. és születésének 150. évfordulója kapcsán részletes áttekintést adott.⁸ Szakszerű és elmélyült elemzése rámutat a fordítások gyengéire is. A Petőfi-bibliográfiát 1973-ban Vilko Novak és Jože Munda egészíti ki.⁹ A már említett Ivan Prijateljnek az Egyetemes Irodalomtörténet számára a szlovén irodalomról adott áttekintése kapcsán Barbarič egy újabb tanulmányában az *Enciklopedija Jugoslavije* magyar és szlovén irodalmi kapcsolatokkal foglalkozó két szócikkének – A délszláv irodalom a magyaroknál, A magyar irodalom a délszlávoknál – hiányosságaira mutat rá.¹⁰ Kiegészítései elsősorban az 1945 előtti korszakot érintik. Itt olvashatjuk azt is, hogy Vilko Novak e tanulmány megírásának időpontjáig kb. 50 hungarisztikai vonatkozású bibliográfiai egységet hozott létre. Barbarič jelentős kiegészítései egyúttal figyelmeztető értékűek: a magyar–szlovén irodalmi kapcsolatok filológiai föltárására több figyelmet kellene szentelni, a dilettantizmust és felületes megközelítést szakszerűséggel kellene fölváltani. Egy újabb tanulmányában, amelyet 1980-ban írt, már főként az 1945 utáni fordításokat veszi számba.¹¹ Az összevont szlovén mérleg, írja, kb. 50 cím. Ez igen kedvező, hiszen sem a horvátok, sem a szerbek nem jelentettek meg ennyi magyar szépirodalmi művet.

A *szlovén hungaricákkal* párhuzamosan ejtsünk néhány szót a *magyar slovenicákról*, némileg enyhítve Vilko Novak megállapítását, amely így szól: „Szinte nincs is olyan kiáltó példa Európában két szomszédos nép viszonylatában, mint volt – s részben ma is – a szlovének nemtörődömsége mindazzal szemben, ami magyar – és viszont.”¹² A szlovén irodalom magyarországi népszerűsítésében Pável Ágoston nem pusztán délszláv tárgyú tanulmányokkal vette ki részét, hanem szlovén művek fordítójaként is kiemelkedő szerepet vállalt.¹³ Ivan Cankar (1876–1918), a modern szlovén próza első számú képviselője műveinek ő volt legelső tolmácsolója nálunk. Pável szerepéről a magyar–szlovén kapcsolatokkal foglalkozó szakemberek is említést tesznek. A szlovén irodalom magyarországi fogadtatását vizsgálva – paradox módon – többnyire Szlovéniában publikált elemző írásokra kell hagyatkoznunk Gállós Orsolya, a kortárs szlovén irodalom jó ismerője Magyarországon a hetvenes évek elején írott tanulmányában rövid és nagyon vázlatos áttekintést ad a szlovén irodalom magyarországi fogadtatásáról.¹⁴ Felsorolja az addig lefordított műveket, és több magyarországi recenzióból is idéz. Štefan Barbarič a magyar irodalom szlovéniai fogadtatása kapcsán számadatokkal illusztrálja, hogy a magyar mérleg hasonló a szlovéniaihoz: a nyolcvanas évekig a budapesti Európa Könyvkiadó, a jugoszláviai Forum és a szlovéniai Pomurska založba kiadók összesen mintegy 35 címet jelentettek meg.¹⁵ A korábbi és az újabb fordításokat is számba vette Marjanca Mihelič.¹⁶ Áttekintéséből kitűnik, hogy az utóbbi két évtizedben lefordított szlovén művek jó áttekintést adnak a magyar olvasónak a kortárs szlovén irodalomról. Egy másik tanulmányában a magyarországi szlovenisztikai kutatások rövid áttekintését adja – bibliográfiai teljesség nélkül.¹⁷

A magyar irodalom szlovéniai és a szlovén irodalom magyarországi népszerűsítésének a század folyamán kialakultak ma már jól körvonalazható *közvetítő csatornái*. A *muratáji szlovén tájirodalomban* 1919-ig lépten-nyomon találkozunk magyar szerzők szlovénra lefordított műveivel. Később a szlovének szellemi központja, *Ljubljana* építi tovább a magyar kapcsolatokat. Korábban itt is rá-rábukkanunk magyar vonatkozású írásokra, de ezek igen esetlegesek. A Pomurska založba (könyvkiadó) életre hívásával (1954) *Muraszombat* (Murska Sobota), amely korábban a Muratájnak fontos szellemi centruma volt, ismét részt vállal a kapcsolatok építésében: főként az itt kiadott magyar szerzők szlovén nyelvre lefordított műveivel, szlovén–magyar kétnyelvű

kiadványokkal és magyar nyelvű könyvekkel. A Muratájon ma kibontakozó magyar nemzetiségi szépirodalom mindkét irányba erősít(hetné)i a kapcsolatokat. „Muratáj” címmel 1988-ban „Irodalmi, művelődési, társadalomtudományi és kritikai folyóirat” indult, amely földrajzi és szellemi helyzeténél fogva a kapcsolatépítésnek és -teremtésnek fontos láncszeme lehetne. Nem szabad megfélemlenünk a vajdasági magyar irodalomról sem, amely a szlovéniai magyar irodalomhoz hasonló pozíciót tölt be. Vajdasági magyar lapokban szlovén szerzők műveivel mindig is találkozhattunk. Az 1933-ban indult szombathelyi *Vasi Szemle* (1940-től Dunántúli Szemle) még Pável életében, éppen a viszonyosság elvét tartva szem előtt, fővállalta a szlovén irodalom magyarországi népszerűsítését. De tették ezt a kor legismertebb szlavistái is Budapesten: Asbóth Oszkár, Melich János és Hadrovics László. Napjainkban a budapesti *Európa Könyvkiadó* kötelezte el magát a páveli hagyomány és örökség folytatása mellett.

A Mura és a Rába közötti terület a X. századtól egészen 1919-ig a magyar állam fennhatósága alatt állott. Az évszázadok folyamán e területen kibontakozó és fejlődő szlovén nyelvű regionális tájirodalom több ponton is kötődött a magyar kultúrához. Az itt megjelenő könyveket kezdetben a magyar ábécé betűivel nyomtatták, később – leszámítva az 1941 és 1945 közötti időszakot, amikor a Muratáj ismét Magyarországhoz tartozott, s az ún. Gaj-féle (horvát) helyesírás tilos volt – kizárólag a Gaj-féle helyesírással. Ezeknek a könyveknek magyar mecénásai voltak. Magyar egyházi és iskolai könyveket rendszeresen fordítottak szlovén nyelvre. Petőfi, Arany és Vörösmarty verseinek első szlovén nyelvű fordításai ezekben a tankönyvekben láttak napvilágot. A nyelvi, kulturális és etnikai érintkezések révén e tájnyelvbe sok magyar nyelvi elem került.¹⁸ A Muratáj szellemi életébe Budapest és Ljubljana felől beszüremkedő hatások itt részben lecsapódtak, de útjukat folytatták is, egymást keresztezve, a két kulturális központ irányába. Ez a földrajzi és politikai tájegység, amely a magyar–szlovén együttélés szerencsésnek mondható képződménye, természetesen nem pusztán mechanikus közvetítő közeg volt, hanem teremtő és formáló szellemi térség is. Az aktuális politikai mozgások, események és fordulatok e szellemi áramlásban mindig is meghatározó szerepet játszottak.

Magyar vonatkozású írásokkal, vers- és prózafordításokkal a múlt század végétől, bár nem oly gyakorisággal, mint a Muratájon, de Ljubljanában is találkozunk. Anton Aškerc (1856–1912), akinek költészete a szlovén realizmus csúcspontját jelenti *Fred spomenikom Petőfijevim* (Petőfi szobra előtt) című versében,¹⁹ amely pesti útjának emléket őrzi, éppen Petőfi költészetének szellemében figyelmezteti a magyarságot, hogy elveszti szabadságát az a nemzet, amely másoknak meg nem adja. Josip Stritar (1836–1923), aki a XIX. század második felének legjelentősebb szlovén irodalomkritikusa és esztétája, *Dunajske elegijeiben* (Bécsi elégiák) hasonló hangnemben és rokon politikai megfontolásból bírálja a nemzetiségekkel szemben intoleráns magyarságot. A főként politikai okokkal magyarázható Aškerc–Stritar-féle kritikus hangnem a XX. század folyamán eltűnik, helyette az új értékek feltárása kerül előtérbe. Alojz Gradnik (1882–1967), a szlovén modern költészet egyik jeles alakja 1933-ban Ady, Kosztolányi és Reichard Piroska verseit jelenti meg szlovén nyelven.²⁰ Ezeknek az elszórt és esetleges szépirodalmi magyar vonatkozású információknak, utalásoknak a jelentőségét nem szabad túlbecsülnünk. A magyar irodalom ljubljana-i fogadtatásának fordulópontját jelentették Vilko Novaknak a harmincas években születő írásai, amelyek szinte programszerűen figyelmeztették a szlovénokat, hogy többet kell tenniük a szomszédos magyarság jobb megismerése érdekében.²¹ Novak muravidéki származása, magyar nyelvvismerete szinte predestinálta őt a közvetítői szerep felvállalására. A magyar iro-

dalmat és tudományt népszerűsítő tevékenységének a betetőzése volt *Az ember tragédiájának* átültetése szlovén nyelvre.²² A művet Novak nyersfordítása alapján Tine Debeljak (1902–1989) költő és műfordító fordította. A fordítás egy tervezett bemutató alapjául szolgált volna, ám az előadás 1941-ben politikai okok miatt nem valósulhatott meg. Szeli István újvidéki irodalomtörténész szerint a létező hét horvát-szerb fordítás ellenében ez a szlovén nyelvű sikerült a legjobban.²³

Mindezek után természetesen nem kell csodálkoznunk, hogy a második világháború éveiben magyar irodalmi vonatkozású írásra nem akadunk Ljubljánban.

Az ötvenes években minden korábbinál agresszívebben a politikai viszonyok alakulása határozta meg a kulturális mozgásokat. Ez azután mély gyökereket verve a kelet-közép-európai népek együttélésének, inkább egymás mellett élésének, vagy még inkább egymás ellen élésének szerves részévé vált napjainkig. A kommunista pártok Tájékoztató Irodájának 1948-as, Jugoszláviát megbélyegző határozata mindkét részről hallgatásra ítélte azokat, akik korábban is elkötelezett hívei voltak a magyar–délszláv közeledésnek. A dogmatikus irodalomfelfogásnak, természetesen, Jugoszláviában is voltak hívei. Franc Šebjanič így jellemzi a háború előtti magyar irodalmat: „A magyar irodalom a múltban igen távol állt a valóságos élettől, messze a magyar néptől. Úgy ábrázolnám, mint egy felfuvalkodott uracskát teljes nemesi díszben a pesti szalon parkettjén, cigányzene és bárgyú úri szokások közepette, vagy úgy festeném le, mint egy felfuvalkodott mágnást vidéki kúriájában, valahol távol a romantikus pannon alföld peremén.”²⁴ Itt ugyan írókat és költőket Šebjanič nem nevez meg, ám kétségünk sem lehet afelől, hogy Babits és Kosztolányi messze alul maradnak a sebjanici mércén. Nem éppen dicsérfő gondolatait, meglátásait szerzőnk kiterjeszti a második világháború utáni magyar irodalomra is. Lesújtó ítéletéből Déry Tibor és Illyés Gyula sem marad ki. Nyilván tájékozódott a korabeli magyar irodalomkritika felől. Sajnálatos módon Šebjaničnak jó alapul szolgálhatott az a Lukács Györggyel készült belgrádi interjú, amelyet 1948-ban a szlovénok is megjelentettek.²⁵ Lukács a beszélgetésben kifejti, hogy az új társadalmi rendnek az irodalmi realizmusra van szüksége, a dekadens irányzatok kora lejárt, a szocialista irodalom számára csakis és kizárólag a Tolsztoj-féle művészet, valóságábrázolás a követendő példa. Ebben az időszakban – jellemző módon – magyar népmeséket és ifjúsági irodalmat fordítottak szlovén nyelvre.

Az ötvenes évek legkiemelkedőbb, részben magyar történelmi vonatkozásokat is tartalmazó publikációja Ivan Grafenauer (1880–1964) irodalomtörténész és néprajzkutató *Slovenske pripovedke o Kralju Matjažu* (Szlovén népmesék Mátyás királyról) című munkája.²⁶ Mátyás király a szlovén népköltészetben szinte mítikus hősnek számít. Grafenauer egybegyűjtötte a róla szóló szlovén népmeséket, és nagyon alapos tanulmányban jellemezte a szlovén népköltészet Mátyás-hagyományát: „A Mátyás királyról szóló szlovén népmesék Kelet és Nyugat között helyezkednek el, a bizánci és a román–német világ között; azaz nem olasz–németek és nem bizánci-balkániak, hanem mindkettő egyszerre, tehát európaiak, egyben pedig sajátosan a mieink, *szlovénok*”. Grafenauer a Mátyásról szóló népmesékkal foglalkozó tudományos publikációknak egész európai panorámáját adja, ám egyetlen magyar történelmi, néprajzi írást nem említ. Nyilván nem tudott magyarul. A Grafenauer publikálta néprajzi anyagot rövid időn belül Milko Matičetov néprajzkutató egészíti ki.²⁷ Korábban Pável Ágoston is foglalkozott behatóan ezzel a kérdéssel.²⁸ A Mátyásról szóló népmesék több jelentős szlovén író és költő is meghílettek. Anton Aškerc *Stara pravda* (Ősi juss) című, a XVI. századi parasztlázadásokról szóló verses történelmi tablójának egyik darabja a Mátyás feltámadását váró nagyapáról s három unokájáról szól, akik más-más szempontból

szeretnék a király újbóli eljövételét. A *Junaki* (Hősök) c., szándéka szerint – anakronisztikus – szlovén népi eposz megalkotására törő, négy darabból álló epikus verses művének utolsó egysége úgyszintén Mátyás királyról szól. A verses „népmese” a királyról szóló népmeséknek és népdaloknak szerencsétlen és elhibázott kompilációja. Oton Župančič (1878–1949), Karel Destovik-Kajuh (1922–1944) és Fran Eller (1873–1956) költőket is megihlette a népmesei Mátyás-motívum. Ivan Cankar (1876–1918) *Sodba* (Ítélet) című költeménye a feltámadó király és a világ minden tájáról összesereglett szenvedő emberiség párbeszéde. (*Potepuh Marko in Kralj Matjaž* (Mihaszna Marko és Mátyás király) c. kisregényének egész gondolatvilágát átszövi a Mátyás-mítosz. Végezetül említsük meg Ferdo Kozak (1894–1957) drámaíró szatirikus *Kralj Matjaž* (Mátyás király) c. darabját.

A hatvanas években Szlovénia minden korábnál nyitottabbá vált a magyar irodalom befogadása iránt. A Rákosi-korszak béklyóiból ocsúdó magyar irodalmat akkor valóban a pezsgés jellemezte. Megkezdődött a leszámolás a dogmatikus marxista irodalomfelfogással. A magyarországi folyamatokról több tudósítást is olvashatunk ezekből az évekből. Külön figyelmet érdemelnek azok a híradások, amelyek az egzisztencializmus körüli magyarországi vitákkal foglalkoznak. E viták, nyilván, tanulsággal szolgálhattak a szlovének számára is,²⁹ Štefan Barbarič kitűnő magyar irodalomismeretéről azokból a tanulmányokból is meggyőződhetünk, amelyekben bemutatja Tamási Áront, Déry Tibort, Sánta Ferencet és Németh Lászlót.³⁰ Dolgozatait néhány rövidebb regényrészlet fordításával teszi még értékesebbé.

Az alábbi jelentősebb magyar szerzők művei jelentek meg könyv alakban ebben az időszakban: Illyés Gyula Petőfije (Ljubljana, 1960.), a Puszták népe (Murska Sobota, 1962.), Zilahy Lajostól Valamit visz a víz (Lj., 1963.), Fejes Endre Rozsdatemetője (M. S., 1964.), Móricz Zsigmond Légy jó mindhaláligja (M. S., 1966.), Moldova György Sötét angyala (M. S., 1966.), Jókaitól Az aranyember (M. S., 1966, 1967, Lj., 1975.), Németh László Iszonya (M. S., 1966.), Mikszáth Kálmán Különös házassága (M. S., 1968.), Tamási Áron Ábelje (M. S., 1968.), Ljubezen (Szerelem) címmel válogatás a kortárs magyar prózából (M. S., 1969.), Jókai: Fekete gyémántok (M. S., 1969.) és az Egy magyar nábob (M. S., 1969.).³¹

A hetvenes években a megelőző évtizedhez képest tényleges változás nem következett be. Napvilágot látott Gállos Orsolya tanulmánya a hatvanas évek magyar lírájáról,³² kilenc magyar költő verseivel illusztrálva, valamint Palkó István dolgozata a magyar irodalom fejlődéséről 1945-től,³³ Örkény Macskajátékát is bemutatták Ljubljánában, de a kritikai fogadtatás, mint korábban A Tótéké, igen vegyes volt. Magyar klasszikusok műveinek kiadása változatlanul napirenden van – kortárs szerzőktől alig jelenik meg valami. Jókai, Gárdonyi, Móricz és Németh László művei mellett szinte eltűnik Kertész Ákos Makrája (M. S., 1973.) és Lakatos Menyhért Füstös képei (M. S., 1977.). Petőfi Apostola (M. S., 1973.) az első magyar verses epikai mű szlovén nyelven. Két fontos verseskötetet mindenképpen meg kell említenünk, hiszen mindkettő nagy adóssága volt a szlovénoknak: Ady Endre válogatott versei *Kri in zlato* (Vér és arany) címmel jelentek meg (M. S., 1977.) és a *Madžarska lirika 20. stoletja* (Huszadik századi magyar líra) című antológia, úgyszintén 1977-es kiadással, Adytól Tandoriig ad képet költészetünkről.

Amíg a hatvanas, s részben a hetvenes években is a szlovén irodalmi közvélemény szinte naprakész információkat kapott a magyar irodalom aktuális kérdéseiről, némi ízelítőt klasszikus és kortárs művekből, addig a nyolcvanas években nagyon kevés híradással találkozhatott irodalmi s egyéb lapokban. Štefan Barbarič 1980-ban írott dol-

gozatában a megelőző két termékeny évtizedet mintegy lezárva máig érvényes megállapításokkal szolgál fordítók és kritikusok számára egyaránt.³⁴ Felhívja a figyelmet a fordítás előtti alapos történelmi és kultúrtörténeti előtanulmányok jelentőségére (nagyon sok félrefordítás éppen ennek hiányából fakad), és szól a megjelenést követő kritikai visszhang fontosságáról. A magyar irodalom szlovéniai fogadtatásánál gyakorta mindkét tényezőt figyelmen kívül hagyják.

E korszaknak két kiemelkedő műfordítása egy újabb Ady-kötet³⁵ és Weöres Sándor válogatott versei.³⁶

Az 1988. évi Vilenica nemzetközi irodalmi díjat, amelyet a Szlovén Írószövetség alapított, Esterházy Péternek ítéltek oda. A díjjal azokat jutalmazzák, akik művészetükben a kelet-közép-európai térség aktuális kérdéseit fogalmazzák meg meggyőző művészi erővel és hitelességgel. Azóta kiadták Esterháznak A szív segédigéi című regényét (valószínűleg ezzel a művével tudott a fordító a legkönnyebben megbirkózni).³⁷ A nyolcvanas évek utolsó felében egyre több híradással találkozhatunk szlovén lapokban a magyar irodalom fejlődéséről, szellemi életünk változásairól és néhány jelentősebb kortárs alkotóról.³⁸ A radikális politikai változások gyökeres megújulást hoztak hazai irodalmunkban. Korábban tiltott és üldözött írók mára ünnepezték művészekké váltak. A külföld, így Szlovénia is, szívesen figyel rájuk. Konrád György Antipolitikáját már 1988-ban lefordították.³⁹ A kelet-közép-európaiság gondolatának Szlovéniában is egyre több híve van. Talán nem alaptalan az az állítás, hogy az utóbbi egy-két esztendőben tapasztalható érdeklődés a magyar irodalom iránt egy új, felívelő korszak kezdetét is jelentheti.

A *vajdasági magyar irodalom* helyzeténél fogva nyitott, ily módon alkalmas arra és képes is rá, hogy többirányú közvetítést lásson el. A Magyarország felől érkező hatások, információk gyakorta éppen innen jutottak Ljubljanába. A második világháború előtt kevésbé, később egyre inkább. A kultúrát irányító politika, kiváltképpen az ötvenes években – hasonlóan a maga különállásához, elhatárolódásához Kelettől s Nyugattól – igyekezett a jugoszláv népek irodalmát is hasonló elvekre építeni, keretek közé szorítani. Kétségtelen tény, hogy ebben az időszakban művészi szabadság dolgában Jugoszlávia messze fölülmúlta a környező szocialista országokat. Franc Šebjanič már idézett dolgozatában, ahol a zsdanovi elvek alapján nyilatkozik a háború előtti és utáni magyar irodalomról, az újvidéki Híd c. folyóirat méltatása mellett felsorolja a legjelentősebb vajdasági magyar írókat, majd így folytatja: „A vajdasági magyar írók és költők bármely alkotása ma jobban képviseli a kortárs haladó magyar irodalmat, mint egynémely magyarországi irodalmi mű.”⁴⁰ Mindebből világosan kitűnik, hogy az ötvenes években bizonyos szlovéniai irodalmi körökben (természetesen politikai megfontolásból) mennyire felértékelődött a vajdasági magyar irodalom. Egy későbbi dolgozatában Štefan Barbarič a tőle megszokott józansággal és alapossággal tárja fel a vajdasági magyar irodalom kapcsolatrendszerét.⁴¹ Méltatja B. Szabó Györgynek (1920–1963) a szlovén–magyar kapcsolatok terén kifejtett közvetítői szerepét, s említést tesz a Hídról, amelynek vállalt küldetése volt a jugoszláv népek irodalmának magyar nyelvű népszerűsítése.

A Pável Ágoston által 1933-tól szerkesztett, Szombathelyen megjelenő *Vasi Szemle* a lapalapító életében elkötelezte magát a szlovén–magyar kulturális közeledés mellett. Pável saját lapjában a Ljubljanában élő Novakhoz hasonlóan rendszeresen tájékoztatta olvasóit a legjelentősebb irodalmi eseményekről Szlovéniában. Személyesen is ellátogat a szlovén fővárosba, hogy ottani elvbarátait megismertesse a nálunk zajló irodalmi élettel.⁴² A Budapest és Ljubljana közötti földrajzi távolságot is mintegy áthi-

dalva Szombathely szellemi kikötője, állomása lett a szlovén–magyar irodalmi kapcsolatoknak. Pável halálát követően vált igazán világossá, hogy a későbbiek folyamán intézményessé, s ezzel formálissá is váló kapcsolatok korábban a legteljesebb mértékben lelkes irodalombarátok odaadó igyekezetén alapultak. Štefan Barbarič így jellemzi a Pável halálát követő korszakot: „Először az ő halála, majd a jugoszlávellenes uszítások a sztálinizmus idején előidéztek azt, hogy a szlovén vonatkozású információk Magyarországon a hét esztendő alatt majdnem teljesen eltűntek, s a megváltozott körülmények ellenére ennek következményeit nem kis mértékben ma is érezzük, éspedig elsősorban a megbízhatatlan publicisztikai információkban, a pontatlan fordításokban, amelyek többnyire szerbhorvát nyelvű fordítások alapján készülnek.”⁴³

A Szlovéniából érkező kulturális információknak Budapest egyfajta végállomása is volt. Időnként a magyar irodalom szlovéniai népszerűsítése is itt bonyolódott. Jó példa erre Imre Agustich (1837–1879) Pesten kiadott, múlt századi szlovén nyelvű *Prijatelj* c. folyóirata – természetesen szlovén anyanyelvűeknek szánva. Magyar klasszikusok műveinek szlovén nyelvű fordításai is helyet kaptak a lapban. Melich János (1872–1963) a század elején elkészítette a muratáji szlovén nyelvű tájirodalom bibliográfiáját.⁴⁴ Bevezetőjében ezt írja: „E vendek irodalmának az ismertetése, nézetem szerint, elsősorban a magyar tudományos irodalom feladata. Könyvek nagy részben nem csupán magyarországi sajtótermékek, de testestül-lelkestül magyar emberek munkái, magyar helyesírással.”⁴⁵ Vilko Novak Melichhel vitázva éppen e két mondatban foglalt állítást cáfolja.⁴⁶ Ő a művek szlovén jellegét domborítja ki. Érdemes megemlíteni Hadrovics László 1939-es *A szlovének* című írását, amelynek bevezető gondolata máig érvényes: „Ha délszláv problémákról beszélünk, nagyon is megszoktuk, hogy csupán a szerbeket és horvátokat tartjuk szem előtt, mint a legfontosabb államalkotó nemzetet. A szlovénség létkérdéseiről vajmi kevés szó esik.”⁴⁷ A Csuka Zoltán (1901–1984) által szerkesztett kérészéletű Déli Csillag (1947–1948) a második világháborút követően a Magyar–Jugoszláv Társaság folyóirataként népszerűsítette Jugoszlávia népeinek kultúráját. Szlovén szerzők is helyet kaptak a lapban, így Oton Župančič, Prežihov Voranc és Ivan Cankar.

Angyal Endre (1915–1976) *A vend kérdés* c. dolgozatában a muravidéki szlovénság sorsát követi nyomon a XX. században. A történelmi tények elemzése mellett több kultúr- és irodalomtörténeti adattal is találkozunk írásában.⁴⁸

A szlovén irodalom magyarországi jelenlétét illusztráló példáink azt igazolják, hogy a magyarság a horvát és a szerb kultúra mellett valójában sohasem feledkezett meg a szlovénról. Ezzel kapcsolatos kritikus észrevételünk talán csak az lehetne, hogy a magyar–délszláv komparatistikai kutatásoknak a magyar–szlovén ága mostohagyermek volt. Fried István *A szlovén és a magyar irodalom „találkozásai”*-t elemezve és értékelve⁴⁹ arra a megállapításra jut, hogy irodalmi jelenségek, korszakok tipológiai vizsgálata déli szomszédaink közül leginkább a szlovének esetében indokolt, mert a két irodalom nagyon keveset tudott egymásról. Az általa összevetésre javasolt korszakok: a protestáns irodalom, felvilágosodás, romantika, romantika és realizmus együttélése, a szlovén Moderna és a magyar századvég. A sor természetesen folytatható, hiszen kortárs irodalmainkban is találkozunk rokon jelenségekkel, törekvésekkel.

JEGYZETEK

1. Āurišin, Dionýz: Összehasonlító irodalomkutatás. Budapest, 1977.
2. „A szlovén és a magyar irodalmi kapcsolatok kultúrtörténetünknek alig ismert fejezete.” – állapítja meg Štefan Barbarič. A szlovén irodalom első magyar nyelvű áttekintése. In.: Délszláv–magyar irodalmi kapcsolatok I. Újvidék, 1982. 240. – Fried István hasonló következtetésekre jut: A szlovén és a magyar irodalom „találkozásai”. In.: F. I.: Utak és tévutak Kelet-Közép-Európa irodalmaiban. Bp. 1989.
3. Tipológiai összefüggéseket vizsgálnak magyar–szlovén viszonylatban: Pogačnik, Jože: France Prešeren és Petőfi Sándor. In.: Délszláv–magyar irodalmi kapcsolatok I. Újvidék, 1982. 136–151.; Lőkös István: Szimbolizmus i szociálna angaziranost u stvaralastvu Cankara, Mastoša i Endreja Adyja (Szimbolizmus és szociális elkötelezettség Cankar, Matoš és Ady Endre műveiben). Znanstveni inštitut Filozofske fakultete. Ljubljana, 1983. 63–72.; Fried István: France Prešeren és az európai romantika. In.: F. I.: i. m. 260–273.
4. Szlovén hungarica = a szlovén irodalomban előforduló magyar vonatkozású írások; magyar slovenica = a magyar irodalomban előforduló szlovén vonatkozású írások.
5. Štefan Barbarič részletesen is ír a Prijatelj által az Egyetemes Irodalomtörténet számára a szlovén irodalomról készült cikke megszületéséről és megjelenéséről. B., Š.: i. m.
6. Novak, Vilko: Hungarica pri Slovencih (Szlovén hungaricák). Čas, Klny. 1938/39. I–II. sz. 39–42.
7. A Slovenec című folyóirat magyar cikkei: Madjari in Slovenci (Magyarok és szlovénok). 1932. 237. sz. – Pismo o Madžarski (Levél Magyarországról). 1932. 90. sz. – Novo madžarsko leposlovje (Új magyar szépirodalom). 1933. 192. sz. – Pogled v sodobno madžarsko književno življenje (Betekintés a kortárs magyar irodalmi életbe). 1934. 202. sz. – Naši kulturni stiki z Madžari (Kulturális kapcsolataink a magyarokkal). 1935. 207. sz.
8. Barbarič, Štefan: Popravila in dopolnila k Petőfiju v slovenščini (Megjegyzések és kiegészítések Petőfi szlovénra fordított verseihez). Nova obzorja, 1949. 10. sz. 479–482., valamint B., Š.: Stopedeseta obletnica Petőfijevega rojstva (Petőfi születésének 150. évfordulója). Knjiga, 1973. 9. sz. 495–497.
9. Munda, Jože-Novak, Vilko: Sándor Petőfi v. slovenščini. Bibliografija prevodov (Petőfi Sándor szlovén nyelven. Fordítások bibliográfiája). Ljubljana, 1973.
10. B., Š.: i. m. L. a 3. jegyzetel.
11. Barbarič, Štefan: Manifestacija tvornega sosedstva. Bogata slovensko–madžarska izmenjava (Az alkotó szomszédtság manifesztálása. Gazdag szlovén–magyar csere). Naši razgledi, 1980. 15. sz. 438–439.
12. Novak, Vilko: Odgovornost prevajanja iz madžarščine (A fordítás felelőssége magyarból). Jezik in slovstvo, 1970/71. 7. sz. 217.
13. Pável Ágoston munkásságába az alábbi művek adnak jó betekintést: P. Á.: Válogatott műfordításai és versei. Szombathely, 1986. – P. Á.: Válogatott tanulmányai és cikkei. Szombathely, 1976. – Pável Ágoston (bibliográfia). Kiadta a Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely, 1986.
14. Gállos, Orsolya: Nekaj odmevov na slovensko literaturo v madžarskih prevodih (Magyarra fordított szlovén művek visszhangja). Sodobnost, 1973. 12. sz. 1117–1121.
15. B., Š.: i. m. L. a 12. jegyzetel. Barbarič ebben a dolgozatában Tóth Ferencnek a Knjiga 1974. 9. számában megjelent bibliográfiájára támaszkodik.
16. Mihelič, Marjanca: Na kad obsojena ribica razmišlja o srednji Evropi. Odmev slovenske misli in umetniške besede na Madžarskem (A kádra ítélt halacska Közép-Európáról gondolkodik. A szlovén eszme és szépirodalom magyarországi visszhangja). Naši razgledi, 1989. 3. sz. 92.
17. M., M.: K madžarski slovenistiki od Avgusta Pavla dalje (Adalékok a magyar szlovenisztikához Pável Ágostontól napjainkig). Slavistična revija, 1990. 1. sz. 69–76.

18. Igen alapos áttekintést ad erről a témáról Novak, Vilko: A murántúli irodalom magyar kapcsolatai c. dolgozatában. In.: Délszláv–magyar irodalmi kapcsolatok I. Újvidék, 1982. 56–59. Továbbá: Novak, Vilko: Izbor prekmurskega slovstva (Válogatás a murántúli irodalomból). Ljubljana, 1976.
19. Ljubljanski zvon, 1887. 578.
20. Ljubljanski zvon, 1933. 398–401.
21. N., V.: i. m. L. a 7. jegyzet.
22. Madách, Imre: Tragedija človeka. Ford.: Tine Debeljak, Vilko Novak. Založba ljudskih iger, Kranj, Ljubljana, 1940.
23. Szeli István: A Tragédia délszláv képe. In.: Sz. I.: Utak egymás felé. Újvidék, 1969. 49–162.
24. Šebjanič, Franc: O sodobni madžarski književnosti (A kortárs magyar irodalomról). Nova obzorja, 1950. 170.
25. Görg (sic) Lukacs o živih tradicijah osemindstiridesetega leta (Lukács György negyvennyolc élő hagyományairól). Vprašanja naših dni, 1948. 14. sz. 327–329.
26. Ljubljana, 1951.
27. Matičetov, Milko: Kralj Matjaž v luči novega slovenskega gradiva in novih raziskavanj (Mátyás király az újabb szlovén néprajzi anyag és kutatások tükrében). Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Razprave IV. Ljubljana, 1958. 101–156.
28. Pável Ágoston: A Hunyadiak a délszláv népköltészetben, Mátyás király és a szlovének. In.: P. Á.: Válogatott tanulmányai és cikkei. Szombathely, 1976. 46–66.
29. A. R.: Nova „tretja pot”. Pogled v sodobno madžarsko književnost (Az új „harmadik út”. Betekintés a kortárs magyar szépirodalomba). Delo, 1961. (VI. 18.) 165. sz. 8., valamint Zdravec, Franc: Srečanje z madžarskimi književniki (Találkozás magyar írókkal). Naši razgledi, 1965. 21. sz. 438–439.
30. Barbarič, Štefan: Madžarska literarna gosta (Magyar íróvendégek). Delo, 1963. (IV. 27.) 115. sz. 5. – B., Š.: Beležka o pisatelju, Déry Tibor (Jegyzet az íróról. Déry Tibor). Problemi, 1965. 27–28. sz. 432–433. – B., Š.: Sánta Ferenc. Dialogi, 1965. 6. sz. 289–293. – B., Š.: Ljudska mudrost Árona Tamásija. Pokojnemu pisatelju za slovo in v spomin (Tamási Áron emberi bölcsessége. A megboldogult író dicsőségére és emlékére). Dialogi, 1967. 1. sz. 45–48.
31. Forrásul az alábbi művet használtuk: Moder, Janko: Slovenski leksikon novejšega prevajanja (Az újabb fordítások szlovén lexikona). Založba Lipa Koper, 1985.
32. Gállos, Orsolya: Madžarska lirika šestdesetih let. (A hatvanas évek magyar lírája). Sodobnost, 1974, 6. sz. 541–546.
33. Palkó, István: Današnja madžarska književnost (Mai magyar irodalom). Dialogi, 1972. 5. sz. 320–324, 6. sz. 405–410, 7–8. sz. 490–498.
34. B., Š.: i. m. L. a 12. jegyzet.
35. Ady Endre: Pesmi (Versek). Ljubljana, 1980.
36. Weöres Sándor: Boben in ples (Dob és tánc). Ljubljana, 1984.
37. Esterházy, Péter: Pomožni glagoli srca. Ljubljana, 1989.
38. Az egyik legnépszerűbb és legismertebb irodalmi és társadalomkritikai folyóiratban, a Naši razgledi-ben, például az 1989-es esztendőben a következő magyar vonatkozású írásokkal találkozunk: Novak, Bogomir: Intelektualec je nosilec internacionalizma (Az Internationalizmus hordozója az értelmiségi). György Konrád: „Antipolitika”. Srednjeevropske meditacije (Közép-európai meditációk). KRT, Ljubljana, 1988. (recenzió) N. r., 1989. 7. sz. 216–217. – Ladik, Katalin: Pesmi (Versek). (Szerbhorvátból fordította Drago Bajt.) N. r., 1989. 11. sz. 338. – Konrád, György: Uresničljiva Evropa. Integracija enakopravnih. Po obdobjih superiornosti in inferiornosti je tej celini potrebna avtonomija (Európa megvalósítható. Egenjogúak integrációja. A szuperioritás és az inferioritás korszaka után ebben a térségben autonómiára van szükség). N. r., 1989. 17. sz. 509–511. – Végel, László: Srednjevzhodno-evropska elkimija. Kjer stoji sedaj namišljeno mesto, bodo jutri

- namisjljene ruševine (Kelet-közép-európai alkímia. Ahol ma elképzelt város áll, ott holnap elképzelt romok hevernek). N. r., 1989. 18. sz. 535–536. – Végel, László: Manjšinska elegija. Po človeškem zemljevidu občega hodi prikaz: manjšinski človek (Kisebbségi elégia. Az általános emberi térképen kísértet jár: a kisebbségi ember.) N. r., 1989. 21. sz. 630–631.
39. Konrád, György: Antipolitika, Ljubljana, 1988.
40. Š., F.: i. m. 174. L. a 26. jegyzetet.
41. Barbarič, Štefan: Vojvodinska „Odrta vrata” (Vajdasági „Nyitott ajtó”). Sodobnost, 1969. 3. sz. 322–331.
42. E látogatás emlékét őrzi egy interjú. V. B. (Novak, Vilko): Pogled v sodobno madžarsko književno življenje (Betekintés a kortárs magyar irodalmi életbe). Slovenec, 1934. 202. sz. 4.
43. Barbarič, Štefan: Levstik in Cankar v madžarščini (Levstik és Cankar magyarul). Delo, 1964. (III. 12.) 70. sz. 5.
44. Melich János: A magyarországi vend (szlovén) nyelvű irodalom bibliográfiája. Magyar Könyvszemle, 1902. 426–449.
45. I. m. 427.
46. N., V.: i. m. L. a 19. jegyzetet.
47. Hadrovics László: A szlovének, Magyar Szemle, 1939. XXXVI. k. I. (141.) sz. 49.
48. Angyal Endre: A vend kérdés. Kny. az MTA Dunántúli Tudományos Intézetének „Komplex földrajzi és történelmi kutatások újabb eredményei a Dunántúlon” c. kötetéből, Bp., 1972.
49. F. I.: i. m. L. a 3. jegyzetet.

